

UDC 296.67

**THE TEACHING OF REV. ZVI HIRSH SHAPIRA ABOUT AUTHORITY
OF THE TZADDIKS AND THEIR ROLE IN THE APPROACH
OF THE MESSIANIC LIBERATION OF THE JEWISH PEOPLE**

Ihor Turov

DSc (History)

I. F. Kuras Institute of Political and Ethnic Studies, NAS of Ukraine

8, General Almazov St., Kyiv, 01011, Ukraine

turov1966@ukr.net

ORCID: 0000-0002-7667-690X

The second tzadik of Mukachevo Tzvi Hirsh Shapira is a little-studied figure among the Hasidic leaders of the late 19th – early 20th centuries. However, his teaching had a considerable influence on the development of modern Hasidic thought. Unlike the founders of Hasidism, the attention of this rebbe was directed mainly to the interpretation of the sacred law and religious ritual. At the same time, almost all aspects of worship are reinterpreted in his works as a tool for understanding the history of the Jewish People and the existing system of government in the Hasidic community. According to R. Tzvi Hirsh, the unlimited power of a tzadik over his followers is determined by his ability to independently fulfill all the obligations of the community of believers before God. The worship of a perfect righteous man maintains proper order in the higher worlds. But, on the other hand, the longevity of a leader depends on the piety of the community and faith of believers in their teacher. There are clear parallels between the tzadik's influence on the divine pleroma and the followers' influence on rebbe. Our author combined this kind of reflection with ideas of future liberation of the Jewish People. According to the views of the second tzadik of Mukachevo, we are living in the age when it is possible to avoid the pre-Messianic suffering prophesied by the Bible and medieval mystics. Today any tragic events have ceased to be a necessary prerequisite for the victory of the kingdom of goodness and justice. But the realization of this opportunity depends both on the selfless service of the tzadiks and on the proper efforts of the community. As a result of this efforts the life of the great tzadik – messiah son of Joseph, who, according to Talmudic stories, must die for the salvation of the Jewish people, will be saved. Thus, the total commitment to power of current righteous leaders ensures a future redemption in the best way. The teachings of R. Tzvi Hirsh had a great influence on the views of his famous son R. Chaim Elazar Shapira.

Keywords: R. Tzvi Hirsh Shapira, Hasidism, tsadik, religion, history, politics, messianism, Jewish community

**ВЧЕННЯ Р. ЦВІ ГІРША ШАПІРИ ПРО ВЛАДУ ЦАДИКІВ
ТА ЇХНЮ РОЛЬ У НАБЛИЖЕННІ МЕСІАНСЬКОГО ВИЗВОЛЕННЯ
ЄВРЕЙСЬКОГО НАРОДУ**

I. B. Туров

Вступ

Р. Цві Гірш Шапіра (1850–1913) був сином мукачівського рабина та засновника мукачівського хасидського двору¹ р. Шломо Шапіри. Після смерті батька в 1893 р. успадкував посаду міського рабина та став другим ребе новоствореної династії.

© 2023 I. Turov; Published by the A. Yu. Krymskyi Institute of Oriental Studies, NAS of Ukraine on behalf of *The World of the Orient*. This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>).

Його вчителями були видатні галицькі цадики р. Хаїм Гальберштам із Цанза та син останнього Іехезкіл Шрага з Сіняви. У своїх поглядах р. Шапіра вирізнявся крайнім консерватизмом. Був супротивником будь-яких змін у тодішній релігійній традиції та освяченому віками укладі життя. Проте обов'язки цадика, себто посередника між вірянами та Господом і носія нескінченних знань про таємні сенси Святого Писання, змушували його обґрунтовувати власні переконання в повчаннях, у яких повага до авторитетів минулого мала доповнюватися власним неповторним тлумаченням сакральних текстів. Головними питаннями, що турбували хасидську спільноту взагалі та послідовників мукачівської династії зокрема, були: природа і сутність вищих джерел влади цадика, його обов'язки перед громадою та громади перед ним і специфіка такого роду відносин у минулому та майбутньому. Докладному розгляду згаданих питань у творах другого мукачівського ребе присвячене пропонуване дослідження.

Вчення р. Цві Гірша про походження та сутність влади цадиків

Пояснюючи джерело походження виняткової ролі цадика у всесвітніх процесах загалом і в існуванні єврейської спільноти зокрема, другий мукачівський ребе чітко вказує коріння його сутності в божественній плеромі.

“Цадик покоління називається стовпом... І цадик є основою світу (ясод олам). І відомо, що Ясод перебуває між Нецах та Год та поєднаний з ними... З цього місця походить корінь душі стовпа, цадика, основи світу, який виконує заповіді і завдяки цьому, завдяки діянням своїм, сполучає між собою Нецах та Год” [Sapira 1964, 16].

Згідно з ученням авторитетних кабалістів, на які спирається наш автор, виявлене божество складається з еманцій (сфірот), що впливають з первинної справжньої сутності Творця. Кожна сфера має власні назви та певні функції. Їхня сукупність являє собою подобу людського тіла, що стала взірцем для створення надалі земного прообразу Царя Всесвіту. Відповідно кожна з вищезгаданих еманцій відповідає певному складнику тіла людини. Хохма (мудрість), Біна (розуміння) та Даат (знання) створюють голову або мозок, Хесед (милосердя) – правицю, Дін (суд) або Гвура (могутність) – лівицю, Тіферет (пишнота) або Рахамім (милість) – тулуб, Ясод (основа) – чоловічий статевий орган, Нецах (вічність) та Год (слава) – відповідно праву та ліву ноги або стегно і Шехіна (перебування) або Малхут (царство) – жіночий статевий орган. Винятком з цього погляду виступає перша, найголовніша сфера Кетер (корона, втілення вищої волі). Вона співвідноситься не з частиною тіла, а з царським вінцем володаря над творіннями, яким Господь наділив людину. У єврейській містиці правителі та духовні наставники єврейського народу зазвичай пов'язувалися з вищевказаними сутностями плероми. Завдяки цьому відповідно визначалися їхня місія та специфіка діяльності. Ця традиція відіграє надзвичайно важливу роль у хасидському наративі. Обґрунтування інституту цадиків як такого та властивостей окремих лідерів весь час тією чи іншою мірою асоціюються з певними складниками божественного антропоса. Зазвичай мова йде про вищу мудрість, милосердя та правосуддя. Інші здібності також не оминаються увагою, хоча застосовуються рідше [Tishby 1971a, 131–218; Sholem 2004, 271–275]. Наприклад, у рабинській письменності дуже поширеним є вислів “праведник – основа світу” (цадик ясод га-олам). У містиці воно відповідно переосмислюється як “праведник, безпосередньо пов'язаний зі сфірою Ясод або є її втіленням”. А в хасидів слово “цадик” переважно тлумачиться не як будь-який праведник узагалі, а як певний тип лідера – посередника між Богом та людьми. Такий стан справ своєю чергою уможливило з легкістю тлумачити згаданий вислів у тому сенсі, що лідер руху послідовників Бешта є асоційованим у той чи інший спосіб з відповідним органом небесного прообразу людини. Саме там укорінені його сутність, сила та джерело можливостей. Скерованість

р. Цві Гірша на вищезгадані положення єврейської містики дає змогу суттєвою мірою прояснити його погляди на місію цадика та принципи керування громадою. Це, безперечно, та площина, де богослов'я активно перетинається з політикою. Згідно з ученням кабали, нижчі шари плероми є посередниками між вищими джерелами божественних благ та творінням. Саме через них здійснюється постачання потоку небесних дарів, які підтримують життя людства та роблять його в усіх сенсах успішним. Водночас чимало містиків описувало вищезгадане постачання вищих сил та енергій як наслідок вдалого сексуального акту, що відбувається в естві божества [Tishby 1971a, 159–161; Sholem 2004, 286–287]. Воно, як зазначалося раніше, має подвійну природу. Чоловічу, що реалізується завдяки сфері Ясод, та жіночу, втіленням якої є Шехіна. Їхня єдність часто-густо описується не лише в цнотливих повчаннях про небесний шлюб, а й у відверто еротичних розповідях про кохання.

Слід зазначити, що численні наративи єврейської містики зберігають сенси та змісти стародавньої міфології щодо походження та розквіту життя внаслідок сексуального акту тих чи інших персоналізованих вищих сил [Liebes 1994, 67–117]. Саме до цих засад апелює у своїх повчаннях другий мукачівський ребе. У цьому він відрізняється від багатьох впливових цадиків, які асоціювали інституцію цадика як таку та себе особисто з вищою мудрістю, знанням або милосердям. Наш автор, звісно, також апелює до вказаних сутностей божественної плероми. У своїх повчаннях він зазначає:

“Цадику, основі світу (цадик ясод одлам), відкриваються таємниці мудрості з п'ятдесяти брам, а саме з п'ятдесяти брам розуміння (біни), з потоків світла, що походять від вищої матері. Вони [ці потоки] виникають внаслідок заповідей та добрих справ, які він (цадик) робить” [Sapira Tsvi Girsh 1964, 16].

Згідно з повчаннями мудреців Талмуду, існує п'ятдесят воріт розуміння, необхідних для здобуття досконалої мудрості. Благодетелі люди намагаються пройти їх всі, але жодній людині це не вдається. «П'ятдесят брам розуміння створено у світі. І всі вони були дані Мойсею, за винятком однієї. Про це сказано в Писанні: “І зробив його лише трохи недосконалим, як порівняти з янголами” (Пс. 8:6)» (Posh ha-Shana 216). Отже, навіть найвидатніший серед пророків не зміг досягнути вищого рівня мудрості, притаманного небожителю. Проте в кабалі та хасидизмі нерідко мова йде про можливість досягти вказаного рівня. Водночас розуміння завжди витлумачується не як загальне поняття, а як назва вищої сфери Біна, що утворює виявлений божественний розум. Як впливає з наведеної вище цитати, вища мудрість є досяжною для цадика, але завдяки допомозі сфери Ясод. Бо в цьому разі крилатий вислів “цадик основа (ясод) світу” інтерпретується в сенсі існування сполуки між сутністю цадика та сферою Ясод, що, як ми пам'ятаємо, є уособленням певної частини тіла небесного антропоса. Своєю чергою зв'язок між цією сутністю плероми та божественним розумом неодноразово обґрунтовується у творах другого мукачівського ребе. “На мою думку, у середині Даат (знання) перебуває Ясод” [Sapira Tsvi Girsh 1999b, 524]. “Мойсей був пов'язаний з Ясод батька і корінням Даат” [Sapira Tsvi Girsh 1999b, 819]. Варто зазначити, що пов'язаність розумової та статевої діяльності загалом притаманна рабинському вченню. Згідно з поширеною в середні віки концепцією, крапля, яка формує дитину, народжується в голові в батька [Tishby 1971a, 160]. Спираючись на цю традицію, р. Шапіра фактично стверджує, що мудрість приходить до цадика завдяки його місії посередника між світом небесним та земним. Це відбувається внаслідок того, що через нього до людей приходять вищі блага. Саме плодючість наділяє силою розуму, а не навпаки – сила розуму наділяє цадика надприродними можливостями, як це притаманно вченню послідовників хасидів Хабаду [Elior 1987, 157–205; 1993, 159–166; Loewenthal 1990, 139–179]. Такий підхід, зрозуміло, сприяє пересуванню фокуса уваги вірян з інтелектуального на

емоційний аспект учення. Переконливість настанов ребе значною мірою посилюється завдяки поширеним серед простолюду легендам, що ґрунтуються на стародавніх міфах про щорічне оновлення життя завдяки сексуальному складнику божественного кохання. Якщо вірити певним школам сучасної психології, пов'язаним з іменами Фрейда, Лакана, Юнга та їхніх послідовників, саме вказана тема керує свідомістю людини в усіх напрямках діяльності, включно з осмисленням історії та політичною активністю. Відповідно зміст проповідей р. Цві Гірша мав вдало впливати на багатьох вірян, незалежно від їхнього рівня освіти.

Вищеописаний напрямок своїх повчань мукачівський ребе доповнює тезою: “Цадик покоління є чоловіком матроніти” [Sapira Tsvi Girsh 1999a, 323]. У єврейській середньовічній містиці матронітою називається жіночий складник божественної плероми Шехіна. Одним з головних завдань святого служіння кабалісти вважали поєднання її з нареченим, чоловічим началом виявленого божества, яке зазвичай ототожнювалося зі сферою Тіферет, себто з тулубом небесного антропоса [Tishby 1971a, 140; Sholem 2004, 458]. Це ім'я також використовувалося для визначення шести сферот, що перебували між Шехіною та сферою вищого розуму і вважалися символами різних частин тіла. Тіферет як тіло, безперечно, являє собою центральний елемент цієї групи, тому і вживається як збірна назва. Безлади у Всесвіті пояснюються розлученням коханців, а їхнє повернення одне до одного провіщає творінням незліченні блага [Tishby 1971a, 228–231, 265–268; 1971b, 262–264]. Досягнення цього поєднання значною мірою залежить від діянь благочестивих людей. Водночас у творах кабалістів поширене твердження, що праведники, які сприяють досягненню згаданої мети, стають чоловіками Небесної Цариці [Tishby 1971b, 643–646]. Стосунки між цадиком та його небесною нареченою в кабалістичних та хасидських творах іноді описуються як цнотливі, а іноді – як відверто еротичні. Очевидно, що вчення про місце вкорінення цадика у світі божественних еманцій, наявне у творах другого мукачівського ребе, суттєво підсилює саме останнє бачення цих відносин. Цікаво зауважити, що в писаннях р. Цві Гірша існує твердження: “Якість Тіферет та якість Ясод є тією самою” [Sapira Tsvi Girsh 1999b, 800]. Отже, він у певному сенсі ототожнює тіло і чоловічий статевий орган небесного антропоса. Такий підхід зустрічається і в містичних творах інших авторитетних учителів, але не є типовим і надмірно поширеним. Його застосування чітко висвітлює специфіку позиції нашого автора.

Виявлення коріння феномену цадика у світі божественних еманцій дає змогу нашому автору чітко виявити місце та роль видатного праведника такого рівня в підтриманні належного всесвітнього ладу. Для пояснення цього питання мукачівський ребе наводить у своїх повчаннях тлумачення молитви “Господар світу” (Адон Олам)². Текст її звучить так:

“Володар світу, який царював до того, як все було створено. У час, коли Він створив за бажанням своїм усе, саме тоді він був названий іменем Цар”. Але це уславлення Господа в хасидському розумінні дістає неочікуваний сенс. «“Володар світу, який царював” – сам один. “До того, як все було створено” – до того, як був створений цадик, який називається *все*. Так [це слово тлумачиться] у святому Зогарі і в писаннях Арізала. “У час, коли Він створив за бажанням своїм усе” – після того як створив Він, нехай буде благословенне Його ім'я, цадика, який називається “*все*”. “Він був саме тоді названий іменем Цар” – цадик став називатися так. Тобто його якість є такою, про яку сказано [у Святому Письмі]: “Цадик панує над страхом божим” (Цар. 2 23:3). І кажуть мудреці: “Хто панує наді Мною цадик” (Muad Katan 16b). Він постановляє, а Святий, нехай буде Він Благословенний, виконує. І про це йде мова [у вислові] “І ходив Ной з Господом” (Бут. 6:9), – оскільки він був цадиком покоління, дав йому Господь Благословенний силу панувати над страхом божим. Себто бути цадиком, який постановляє, а Святий, нехай буде Він Благословенний, виконує. Це рівень, подібний рівню божества. Як казали мудреці наші в

трактаті Мегіла (18а) про батька Якова, що слова писання “І назвав його богом” (Бут. 33:20) треба розуміти так, що Святий, нехай буде Він Благословенний, назвав Якова богом» [Sapira Tsvi Girsh 1999a, 38].

У наведеному тексті інтерпретація релігійного гімну, згідно з якою саме цадик був наречений царем над усім створеним, доповнюється коментарями до Святого Письма. У них проголошується, що лідер покоління має владу керувати служінням Господу. Водночас він може вносити в наявну практику корективи, які Господь беззастережно затверджує. Це дає змогу р. Цві Гіршу дійти висновку, що статус обраного праведника є нібито божественним. Свою думку він підкріплює талмудичним висловом, де стверджується, що Господь назвав прабатька євреїв Якова “ель”. Це слово у стародавньому івриті має значення “бог” узагалі, а не якийсь конкретний. Воно також означає “божество нижчого рівня”, або “янгол”. У рабинських текстах талмудичної доби циркулює думка про особливий статус батька обраного народу та його надприродні здібності. Але у творах нашого автора, як і багатьох інших лідерів хасидів, найбільш значущі герої Біблії є прообразами цадиків. Відповідно вислів щодо Якова можливо поширити на всю їхню спільноту. Нижче ми поговоримо про це більш докладно. Зараз обмежимося констатацією факту, що другий мукачівський ребе належав до тих послідовників Бешта, які найбільш рішуче і певною мірою зухвало підносили роль лідера громади благочестивих у Всесвіті. Згідно з його поглядами, цадик є не просто обраним посередником між творцем та людьми, а й загадковою сутністю вищого порядку.

Проте велика сміливість в описах статусу обраних праведників компенсується в нашого автора повчаннями про вразливість їхніх надприродних здібностей та суттєву обмеженість впливу подвижників на божественний світ. У цьому сенсі його позиція суттєво більш поміркована, ніж у засновників хасидизму та багатьох цадиків наступних поколінь. Причину цього слід вбачати в обранні першоджерела могутності лідерів руху послідовників Бешта. Річ у тім, що духовна практика юдаїзму включає в себе як номатичні, себто зумовлені виконанням священного закону, так і аномічні, вкорінені за межами царини права, напрямки служіння. Пов’язаність цадика з вищою мудрістю, милосердям або бажаннями, безперечно, належить до аномічної сфери. Інша річ – царина сексуальних стосунків. Вона сама по собі оповита численними заборонами та приписами. Окрім норм, які безпосередньо торкаються вказаного питання, збереження еротичного аспекту служіння в належній чистоті вимагає суворо стежити за виконанням заповідей, що стосуються зовсім інших царин святого служіння. На додаток для збереження зв’язків зі сферою Ясод у належному стані треба плекати суворі норми моральної досконалості. Насамперед ідеться про скромність. Згідно з настановами мукачівського ребе, саме виправлення і доведення до досконалого рівня чесноти скромності дає змогу цадіку виконувати свою місію забезпечення звичайних людей всілякими необхідними їм благами, дарованими згори.

“Авраам, батько наш, коли було йому велено провести виправлення (тікун) га-Ясод Цадик, то було йому сказано ходити перед Господом непорочно, щоб був він завжди скромним, а той, хто загордився, є пошкодженим. І не зможе він наділяти вищими благами простолюдинів, тому що він пошкоджений. А той, через кого посилаються блага, повинен мати неушкодженими всі 248 органів. Так має бути у всіх цадиків покоління наступних часів” [Sapira Tsvi Girsh 1999b, 799].

У творах кабалістів сфера Ясод часто називається цадиком або використовується подвійна назва Ясод Цадик [Sholem 2004, 458]. Тобто статевий орган божественного прообразу людини є праведним. З іншого боку, безпосередньо ці слова означають “основа праведника”. На цьому саме й буде своє повчання наш автор. У своїх проповідях він багато разів підкреслює, що пошкодження цієї основи унеможливить

передачу через обрану людину рясноти благ. “Га-Ясод Цадик – це труба. Як підказують нам очі, не може надмір води пройти по трубі, якщо вона дірява. Вона буде лише марно виливатися. Так само, якщо ця сутність зіпсована, буде шефа марно втрачатися” [Sapira Tsvi Girsh 1999b, 801]. “Псування Ясод га-Цадик призводить до нестачі заробітків” [Sapira Tsvi Girsh 1999b, 800]. Якщо ортодоксальне християнство вбачало святість у повній відмові від сексуальних стосунків, для юдаїзму слова Господа “Плодіться та множтеся” завжди тлумачилися як заповідь. Відмовитися від неї вважалося неприпустимим. Проте ставлення до вказаного питання жодним чином не ґрунтувалося на принципах вседозволеності або поблажливості. Навпаки, воно оточувалося великим лабіринтом пересторог. На думку р. Цві Гірша, виконання цадиком своїх обов’язків вимагає постійного успішного виконання всіх цих вимог. Такий стан справ, безперечно, мав вплинути на вчення мукачівського ребе щодо впливу цадика на рішення Господа. У наведеному вище уривку ми побачили, що він цілковито поділяв поширену в колах послідовників Бешта формулу: Господь постановляє, а цадик скасовує, або цадик постановляє, а Господь виконує. Проте осмислення в деталях механізму такого впливу в окремих лідерів хасидів суттєво відрізнялося. Один із засновників хасидизму р. Дов Бер Магід з Межиріччя, праці якого добре знав і багато цитував наш автор, вважав, що божество переймає бажання обраного праведника і виконує їх як свої власні.

«Уявимо собі батька, у якого є маленький син. І цей син хоче взяти паличку, сісти на неї, як на конячку. Незважаючи на те що природно для коня направляти рухи людини, у цьому разі він направляє його рухи. Чому це так відбувається – тому, що він дістає від цього задоволення. І батько допомагає йому. Дає йому паличку, щоб виконати каприз сина. Так само й цадикі бажать правити світом. І створив Господь ці світи, щоб насолоджувалися вони своїм правлінням. Слави Його сутності ми не в змозі досягнути. Але слави Його, яка перебуває у створених світах, ми можемо досягнути. Тому стиснув себе Він, щоб перебувати у світах, бо тішать Його насолоди цадиків, які дістають насолоду від світів. У цьому полягає суть сказаного: “Бажання тих, хто боїться Його, Він здійснює” (Пс. 145:19). Бо Ейн-Софу непритаманне бажання, його роблять Йому ті, що бояться Його. Про це сказано: “Радився Господь з душами праведників (цадиків)”» [Dov Ber mi-Mezhircz 2004, 21].

Цей досить сміливий підхід є поширеним у хасидських проповідях. Проте другий мукачівський ребе, пояснюючи, у який спосіб цадик впливає на рішення Всевишнього, описує ситуацію по-іншому.

«“Святий, нехай буде Він Благословенний, постановляє, а цадик скасовує” (Muad Katan 166). “Святий, нехай буде Він Благословенний, постановляє, а цадик здійснює” (Shabat 59б). Звідси ми бачимо, що молитви цадиків нібито змінюють волю Господа Благословенного [з поганой для нас] на добру. Але як можливо змінити волю Царя... Ми змінюємо міру суду на міру милосердя... Не бажаємо ми, боронь Боже, змінити волю Того, чие Ім’я Благословенне, бо написано: “Я, Господь, не змінююсь”. Але ми просимо, щоб Він благословив нас у світлі обличчя Свого... І це є Його первинною волею» [Sapira Tsvi Girsh 1999b, 434–435].

Тут, як неважко побачити, також наявна висловлена Магідом ідея, що сам Господь бажає, щоб цадикі змінювали Його волю. Проте в цьому разі зовсім не йдеться про виконання Всевишнім людських примх. Наш автор апелює до уявлення про божество як сукупність сфірот – уособлених вищих якостей, кожна з яких намагається домінувати і пропонує усій плеромі власний план дій. Цадик своїми зусиллями досягає панівного стану милосердя (Хесед) та запобігає висуванню на цю посаду суду (Дін). Завдяки цьому рішення про покарання скасовуються і ситуація змінюється на сприятливу для людей. Отже, внаслідок впливу подвижника на практиці реалізується одне з кількох волінь божества, що співіснують, але не заміна їх на якесь бажання

людини. Це більш обережне та узгоджене з концепціями класичних кабалістичних текстів [Tishby 1971a, 124–125; Sholem 2004, 298] тлумачення принципу “Святий, нехай буде Він Благословенний, постановляє, а цадик скасовує” певною мірою пов’язане з концепцією ребе щодо становища досконалого праведника у вищих світах. Прямо про це не йдеться, але саме вкоріненість цадика в царині вищого еросу, оповитого багатьма юридичними та етичними обмеженнями, сприяє більш поміркованому, певною мірою сором’язливому ставленню до питання впливу очільника громади хасидів на божество.

У царині святого служіння р. Цві Гірш також тяжіє до перенесення його головного фокуса до царини впорядкованих ритуалів та безпосередніх приписів сакрального закону. Слід зазначити, що в хасидській спільноті дуже популярною була практика служіння в матеріальному (авода бе-гешміут). Суть її полягає в тому, що Творець є присутнім у всіх явищах світу, який оточує людину. Тому вірянам належить завдяки спеціальним медитативним вправам поєднуватися з цим розпорошеним у природі божественним началом, а також докладати зусиль задля поєднання іскор вищого світла з їхнім першоджерелом [Kouffman 2008, 249–391]. Такий напрямок богоугодної діяльності вважався не менш важливим, аніж виконання заповідей. Але другий мукачівський ребе схиляється до суттєвого обмеження вказаної практики.

“Є два види цадиків, які служать Господу. Цадик першого типу постійно служить Господу шляхом виконання приписів Тори та молитвами. Він майже не їсть і не п’є... І є цадика, які роблять поєднання³ також і в справах матеріальних, як, наприклад, у їжі та питві, завдяки богоугодним інтенціям (каванот)⁴. І внаслідок поєднання їхнього пробуваються любов та радість у вищих світах” [Sapira Tsvi Girsh 1999a, 85].

Далі, розвиваючи цю концепцію, наш автор розповідає, що батько єврейського народу Яків спочатку служив Господу суто в перший спосіб. Пізніше він відкрив для себе другий, але водночас вважав цей напрямок духовної практики небезпечним. Тому великий патріарх біблійної доби вдавався до нього лише час від часу, та й то з великою обережністю. Наприкінці наведеного повчання мукачівський ребе підкреслює: “Не варто займатися цим. Треба їсти, лише щоб дати належні сили тілу, та спати, лише щоб дати силу мізкам” [Sapira Tsvi Girsh 1999a, 85].

В іншому місці р. Цві Гірш обговорює тему служіння завдяки матеріальному в контексті визволення іскор первинного божественного світла, які під час великої катастрофи, що відбулася на початку творіння, відірвалися від свого джерела і були захоплені матерією⁵. Визволення цих крупинок вищого саява з полону темряви вважалось головним напрямком святого служіння пізньої єврейської містики загалом та хасидизму зокрема.

Розглядаючи його, наш автор зауважує, що під час їжі завдяки спеціальним каванот можна підняти іскри, які впали в тіла тварин та рослин, і визволити їх. Але інтенції мають бути правильними. В іншому разі іскри впадуть ще нижче і, отже, замість виправлення творіння відбудеться його псування. Проте під час суботньої трапези іскри підносяться самі собою. Тож віряни без будь-яких складних медитативних вправ можуть звільнити їх [Sapira Tsvi Girsh 1999a, 331]. Варто зазначити, що в суботу святий закон приписує насолоджуватися вишуканими стравами та напоями. Інша річ звичайні дні. Тоді влаштування з власної ініціативи розкішної трапези задля визволення часток первинного світла являє собою класичний приклад служіння завдяки матеріальному. Але, як ми бачимо, згідно з поглядами мукачівського ребе, ця практика є надскладною. Вона досяжна лише для вузького кола досконалих праведників.

Якщо підсумувати сказане вище, то стає очевидно, що р. Цві Гірш послідовно вимагав від своїх хасидів зосередитися на богослужінні, внормованому релігійним

законом. Він закликав не зловживати застосуванням поширеної в колах послідовників Бешта аномічної практики та й узагалі переважно утримуватися від неї. З іншого боку, царину виконання біблійних заповідей та рабинських приписів він розглядав як простір, у якому панують таємні містичні сили. Їхнє застосування в належний спосіб дає змогу змінювати вироки небесного суду на свою користь, вирішувати усі побутові проблеми вірян та наділяти цадиків владою над явищами цього світу. Себто сакральний закон сповнений містичного та магічного змісту. Саме він є джерелом могутності святих подвижників та права цих обраних безпечно керувати громадою. Отже, у парадоксальний спосіб одночасно посилюються вплив традиції та непритаманний нормативному юдаїзму тип лідерства, представники якого наділені надмірними повноваженнями.

Нахил другого мукачівського ребе до вшанування освяченого віками священного порядку сприяв його чималій увазі до питання виникнення інституту цадиків як такого, обґрунтування його вкорінення в традиції. У своїх повчаннях він описує прабабків єврейського народу та Мойсея, найвеличнішого серед пророків, через якого народу було передано святе вчення, як хасидських цадиків, чия діяльність та світогляд цілковито відповідають ідеалам нашого автора. Слід зазначити, що в колах послідовників Бешта такого роду ідеї виникли вже на ранньому етапі існування вказаного руху. Найбільш докладно вони викладаються в повчаннях учня Магіда з Межиріча Леві Іцхака з Бердичева [Turon 2007, 157–160]. Проте більшість проповідників не зверталися до них. Тому кожний випадок розробки такого роду концепцій заслуговує на особливу увагу. Своєрідність підходу р. Цві Гірша до вказаної теми полягає в розробці питання, чи може цадик один виконувати обов'язок свято-го служіння, покладений Господом на всю громаду.

“Відразу як народився Ісак, який був першим цадиком з насіння Авраама, почав він виправляти світ, ніби служіння здійснювали багато людей, а саме нібито всі сини Ізраїлю, кожний окремо, почали своє нелегке служіння. Після смерті Ісака, батька нашого, став Яків після нього цадиком покоління і посланником громади” [Sapira Tsvi Girsh 1999a, 127–128].

Читаючи ці рядки, можна подумати, що в наведеному уривку йдеться про виняткову ситуацію, яка трапилася в добу, коли обраного народу ще не було. Отже, прабабки мали виконувати самі місію, яка в майбутньому буде покладена на численну громаду. Але далі наш автор каже, що взагалі людина, обрана керувати богослужінням громади, має підіймати догори іскри, які впали, і це буде зараховано на небесах так, наче це зробила вся громада [Sapira Tsvi Girsh 1999a, 128]. Отже, Ісак та Яків є взірцями та прообразами майбутніх голів громади правовірних на всі майбутні часи. Принципової відмінності між сучасністю та далеким минулим не існує. Далі мукачівський ребе пише:

“У часи, коли Яків, батько наш, був живий і перебував у статусі посланника громади [перед Господом], що виконує обов'язки за багатьох інших, не було покладено обов'язку підносити святі іскри на кожного з нащадків Ізраїлю, бо Яків, батько наш, виконував обов'язок один за всіх. Але після смерті Якова, батька нашого, почалося рабство. Себто обов'язок визволяти святі іскри із землі єгипетської був покладений на весь Ізраїль. Кожний мав тепер виводити частку свою” [Sapira Tsvi Girsh 1999a, 85].

Згідно з оповіданням Тори, прабабко Яків прибув до Єгипту зі своєю родиною і був там добре прийнятий. Після його смерті за кілька поколінь єгиптяни змінили політику та взяли євреїв у рабство. Проте наш автор у цьому уривку тлумачить ситуацію інакше. Відповідно до вчення видатного кабаліста Ісака Лурії Ашкеназі, на якого більше за інших авторитетів спирається р. Цві Гірш, головним обов'язком вірян є визволення іскор божественного світла з полону сил темряви. Цю роботу, згідно з поглядами нашого автора, прабабко обраного народу виконував один за

всю спільноту його нащадків. Але після смерті великого патріарха працювати довелося всім. Отже, єгипетське рабство інтерпретується не як поневолення правовірних злочинним царством, а як перекладання святого і почесного обов'язку на кожного з вірян. Знов-таки, на підставі сказаного може виникнути враження, що в добу перебування євреїв у Єгипті відбувся якийсь історичний злам і в їхньому подальшому житті обрані праведники вже не відігравали такої ролі, як раніше. Проте такі висновки спростовує проповідь мукачівського ребе, наведена в іншому місці.

“Цього року внаслідок гріхів наших полишив землю хасид та святий цадик адмор⁶ із Сіяви, хай заслуги його захистять нас. І немає серед нас у цьому поколінні того, хто вмів би сурмити в шофар⁷ з усіма каванот, які потрібні, та з таким офіруванням душі⁸, як цей цадик. Що тепер будемо робити, якщо немає такого в цьому осиротілому поколінні, і треба нам дуже боятися того, що зміцняться сили сатанинського обвинувачення проти нас завдяки тим, хто захищає нас... Коли один з рабів царських згрішив і постав перед вершителями суду, він узяв із собою шановну та поважну особу, щоб ця людина стояла біля нього під час суду і красномовно захищала його. А вершителям суду, які побачили цю шановну людину, що красномовно захищає його, схилилися на користь обвинувачуваного та до визнання його правим, виходячи з простого факту, що якщо така цінна особа красномовно захищає його, безперечно, він невинний у порушеннях і його не треба карати. Але в разі, коли цій поважній особі не дозволять йти з ним і захищати його та відправляють захисника в інше місце під час суду, тоді горе та біда рабу, який стоїть перед судом і буде він визнаний винним. Так само й ми. Весь час, поки був у нас той цадик важливий у вишині, який красномовно захищав нас у своїх молитвах і просив для нас милосердя та прихильності, нам не було чого боятися, коли ми стояли перед вищим судом, очікуючи вироку. Але тепер унаслідок наших численних гріхів цей захисник полишив нас. Що нам робити цього судного дня?!” [Sapira Tsvi Girsh 1999b, 457].

Далі наш автор наводить притчу про людей, які звикли до видатного захисника, майстра обстоювати їхні інтереси перед особою царя. Такий стан справ розбестив громаду. Всі забули, як треба самим виконувати свої обов'язки перед володарем. Але одного дня захисника не стало і люди впали у відчай. «І була серед них одна мудра людина, яка сказала їм: “Треба дати собі раду і піти разом, щоб постати перед царем із плачем і воланням, кажучи: раніше не були ми уважними у виконанні волі твоєї, бо сподівалися на захисника, але від сьогодні і надалі ми беремо на себе обов'язок сумлінно виконувати волю твою”» [Sapira Tsvi Girsh 1999b, 457]. Чітка аналогія між цією проповіддю і повчанням про батька Якова є доволі очевидною. У ній ідеться про святкування Нового року, коли, згідно з рабинським вченням, Господь здійснює суд над людством. Задля того щоб вмилостити грізного Володаря Всесвіту, євреї сурмлять у ритуальний ріг шофар. Його мелодія в містичний спосіб очищає душі й, отже, змінює вищий гнів на милість. Зрозуміло, що в хасидизмі ідеальним виконавцем цієї місії вважається цадик. Видатний лідер послідовників Бешта так само, як колись прабатько Яків, у наведеному оповіданні захищає людей від царського гніву, що своєю чергою дає їм змогу не здійснювати святе служіння в належний спосіб. Отже, цадики в наші дні виконують ту саму місію і мають ті самі можливості, що й патріархи в біблійні часи [Green 1989, 9–24; 1987, 127–157]. Вони, у принципі, можуть взяти на себе тягар обов'язків усієї громади та виконати його одноосібно. Але правильне й протилежне. Хоча згідно з хасидським звичаєм після смерті цадика його посада переходить у спадок до синів або учнів, не кожний наступник має ті самі здібності. Як колись євреї в Єгипті опинилися без справжнього цадика покоління, так і в наші часи може трапитися щось подібне. Тому люди мають не розслабитися і не втрачати навичок гідного служіння. Підкреслюючи такий стан справ, мукачівський ребе пише: “У час, коли є великі цадики покоління, вони наглядають за народом Ізраїлю, щоб [прості віряни] ніколи не спотикалися і ніколи не руйнували святині та не лінувалися виконувати всі заповіді” [Sapira Tsvi

Girsh 1999a, 128]. Видатні праведники можуть виконувати святе служіння за інших, але привчають всіх та кожного працювати самостійно.

Попри настанови такого типу, матеріал, наведений вище, свідчить про надвисокий статус цадика у вченні р. Цві Гірша. Святий подвижник є не лише посередником між Богом та Його народом, а й втіленням сил та можливостей усієї громади правовірних. Проте, згідно з поглядами мукачівського ребе, громада також має чималий вплив на досконалого праведника. Суб'єктність громади обґрунтовується нашим автором за допомогою кількох концепцій. По-перше, так само як цадик наглядає за належною поведінкою своїх послідовників, останні мають право наглядати за ним. Наприклад, він у дуже несподіваний спосіб коментував оповідання Тори про те, як народ ремствував на Мойсея під час мандрів по пустелі, вимагаючи від нього їжі та води. Зазвичай рабинські авторитети підкреслювали в таких випадках слабкість та гріховність простолюду, що надмірно переймається матеріальним, забуваючи про духовне. Але, на думку нашого автора, люди нарікали на свого лідера за те, що він мало молиться і робить це без належного натхнення, тому вади народу не виправляються і люди не одержують бажаних благ від Господа. Тож суть докору великому пророку була такою: “Якщо б Мойсей, учитель наш, офірував душу свою Господу, він зміг би виправити всі вади громади” [Sapira Tsvi Girsh 1999a, 301]. Отже, народ повставав проти свого наставника справедливо. Виправлення вад простих людей не лише їхня особиста проблема, а також і справа цадика. Останній має вкладати усю душу у виконання цього обов'язку.

По-друге, підтримка громади вірян є дуже важливою для їхнього лідера.

“Казав Мойсей, що вся велич його виникає внаслідок служіння синів Ізраїлю... Малий запалює великого. Якщо б не було малого, великий би ніколи не палав. Тому вони (прості люди громади) наділені здатністю оберігати своїх учителів. І тому, навіть якщо (ці вчителі) досягнуть рівня вищого серед вищих, вони не мають запишатися, бо знають, що це прийшло до них завдяки громаді” [Sapira Tsvi Girsh 1999a, 301].

Отже, великий ентузіазм, із яким цадик служить Всевишньому, народжується завдяки шануванню його простими людьми. Вони запалюють його так само, як малий сірник – великий смолоскип. Містичну природу цього впливу ребе пояснює так:

«І від учнів своїх навчився я більше, ніж від усіх інших” (Таанит 7а). Бо учень, який від коріння душі цадика, йде добрим шляхом та очищає душу свою. І завдяки ньому підносить також цадик голову догори... Як мале дерево запалює велике, так малі учні мудреців роблять великих ще більшими... “Ной був людиною праведною у своєму поколінні” (Бут. 6:9). Якщо би був він у поколінні Авраама, був би ще більш праведним. Бо не було в Ноя учнів, які б додавали йому іскор вогню для запалу» [Sapira Tsvi Girsh 1999a, 301].

Згідно з поширеним у хасидських колах вченням, душі хасидів є іскрами, корінням яких є душа цадика. На думку багатьох дослідників, це вчення допомагає пояснити основні принципи соціальної організації суспільства хасидів (існування численних, незалежних одна від одної династій цадиків; розподіл між ними парафіян; нерозривна пов'язаність хасидів з певними династіями духовних наставників, що переходить з покоління в покоління) [Weiss 1997, 18–20; Rapoport-Albert 1997, 126–132; Wolfson 1997, 187–191; Green 1987, 134–136]. Проте в нашому випадку особливо підкреслюється дещо інша річ. Саме тому, що учень походить від коріння душі подвижника, він своєю активністю збільшує силу останнього. Такий стан справ суттєвим чином позначився на долі цадиків доби початку історії людства. Згідно з рабинським тлумаченням слова Тори “Ной був людиною праведною у своєму поколінні” означають, що в поколінні Авраама він не вважався б таким, бо у своїй досконалості радикально поступався прабадькові обраного народу (див. коментар Раші на Бут. 6:9). Як ми бачимо, наш автор бачить ситуацію у зворотній

перспективі. В Авраама були послідовники, що допомагало йому у святому служінні. Натомість Ной був у своєму поколінні єдиною благочестивою людиною. Якщо б останній мав своїх хасидів, він би досягнув більшого.

У наведеному уривку простежується певна аналогія між стосунками цадика із Всевишнім та взаєминами учня з цади́ком. Цадик завдяки своїй вкоріненості в плеромі впливає на тамтешній стан справ. Завдяки цьому в божественному світі милосердя бере гору над судом, що, безперечно, є більш досконалим рівнем буття, ніж навпаки. Також святий подвижник завдяки своєму служінню посилює сприятливі для людей вияви Царя Небесного у створеному ним світі. Так само учень завдяки тому, що його душа походить з коріння душі свого наставника, робить цадика більш досконалим та сильним. Це своєю чергою збільшує можливості великого праведника вирішувати в надприродний спосіб проблеми людей, які звертаються до нього по допомогу.

Проте вплив послідовників на цадика далеко не обмежується містичним посиленням його можливостей. Наш автор вбачає в цих стосунках куди більш серйозні наслідки.

«Сказано, що янгол Міхаель кожного дня приносить на вітар душі цадиків на небесному жертovníку⁹. Очевидно, що Святий, нехай буде Він Благословенний, не бажає смерті праведників... Але внаслідок гріхів наших численних полишає нас цадик до того, як виповняться призначені йому роки. Саме про це кажуть мудреці наші: “Цадик карається за гріх його покоління” (Shabat 33б). Тому маємо ми бути уважними, щоб не спричинити такого» [Sapira Tsvi Girsh 1999a, 316]. “Нехай бережуться сини Ізраїлю, щоб не згрішити і не спричинити завдяки цьому кончину цадиків унаслідок провин покоління, укорочення днів та років його раніше встановленого терміну” [Sapira Tsvi Girsh 1999a, 317].

Слід зазначити, що в проповідях творців хасидизму була поширеною думка, що виконання місії цадиків залежить від підтримки простих людей. Згідно з поглядами одного з найбільш впливових сподвижників Бешта Якова Йосипа з Полонного, єврейський народ підрозділяється на людей матерії та людей форми. Перші занурені в матеріальний світ, тоді як другі постійно перебувають у спогляданні Творця. За ідеального стану справ люди матерії та люди форми мають бути пов'язані одне з одним подібно до душі і тіла. Душа є вищою субстанцією світу долішнього, але сама по собі вона не може впливати на нього. Для виконання своєї місії їй потрібен належний посередник. Отже, як органи тіла є слухняними інструментами душі, так простолюд має приліпитися до цадиків і бути слухняними виконавцями їхньої волі. Тому, тільки діючи разом, матеріальні та духовні люди можуть підтримувати гармонію у творінні і приносити Господу справжню насолоду [Weiss 1974, 104–106; Etkes 2000, 293–297; Tishby, Dan 1965, 781–782; Nigal 1999, 3640]. Учень Магіда з Межирича р. Елімелех з Лежайська, настанови якого неодноразово цитуються нашим автором, вважав, що завдяки матеріальній підтримці з боку хасидів цадик виходить із суцільного занурення у вищі духовні світи і наближається до матеріального. Без приношень простих вірян він не зміг би виконати покладену на нього згори місію дбати про добробут простолюду [Dubnov 1960, 180–186; Jacobs 1993, 129–130; Nigal 1999, 132–148; Etkes 1998, 74–75].

Проте в повчаннях мукачівського ребе ситуація набагато радикальніша. Підтримка громади визначає не рівень святого служіння, а саме збереження життя цадика. Він у цьому найважливішому для будь-якої людини питанні цілковито залежить від своїх хасидів. Вплив спільноти на його долю виявляється більш значущим, ніж той, що відбувається у зворотному напрямку. В обґрунтуванні цього твердження р. Цві Гірш спирається на талмудичний вислів “Праведник (цадик) карається за гріх його покоління”. Але, зважаючи на загальний контекст вчення мукачівського ребе, слід визнати, що в наведеному тексті знов-таки простежується чітка аналогія

стосунків лідера з громадою та його стосунків із творцем. Ідеальне буття плероми потребує налагодження стосунків між чоловічим та жіночим началом божества. Воно є необхідним для дарування життєвої сили суццюму. Своєю чергою громада відповідає за тривалість життя цадики. В обох випадках людські гріхи призводять до катастрофічних наслідків. Отже, у проповідях р. Цві Гірша взаємозалежність громади та цадики радикалізується з обох боків.

Вчення р. Цві Гірша про майбутнє визволення єврейського народу¹⁰

Наведені нами раніше матеріали стосуються питань взаємодії цадики та громади його послідовників в умовах сучасного світу. Вони торкаються також ситуації в минулому. Але, як впливає з усього сказаного вище, згідно з поглядами р. Цві Гірша, між добою виникнення єврейського народу та сучасним станом справ принципової різниці немає. Проте пропонуване дослідження не буде повним, якщо не звернути уваги на вчення нашого автора щодо діяльності вірян різного рівня досконалості, присвяченої майбутньому визволенню єврейського народу. Варто зазначити, що його вислови щодо цього аспекту юдейського віровчення є різноманітними за своїм змістом. Вони містять як концепції, близькі до загальноновизнаних традиційних, так і доволі інноваційні та радикальні. Характерним прикладом першого підходу є такий вислів:

“Суть та бажана мета нашого служіння в цьому позбавленому святості вигнанні полягає в піднесенні та оновленні іскор, розсіяних та розпорошених по всіх кінцях землі внаслідок наших тяжких гріхів. Кожний має працювати з іскрами, що пов’язані з його нижньою душею (нефеш), духом (руах) та верхньою душею (нешама)”¹¹ [Sapira Tsvi Girsh 1999a, 186].

У цьому уривку мукачівський ребе спирається на загальновідоме та впливове в його часи вчення видатного кабаліста XVI ст. р. Ісаака Лурії, згідно з яким необхідною умовою приходу царя месії є визволення полонених силами темряви іскор божественного світла. Цікавим моментом у цьому випадку є та обставина, що в класичному варіанті вищезгаданої концепції частки вищої субстанції впали в безодню внаслідок первинної катастрофи, що відбулася на початку створення світу. Потік передвічного божественного світла виявився надмірно сильним і зламав посудини, створені для його утримання [Sholem 2004, 330–334]. Отож люди тут були ні до чого. Щоправда, надалі виникали ситуації, коли все можливо було виправити, але Адам та його нащадки щоразу втрачали цей шанс. Саме на цю обставину і робить наголос наш автор. На відміну від багатьох інших представників рабинської верстви, він підкреслює, що проблема виникла не з якихось загадкових метафізичних причин, а “внаслідок наших тяжких гріхів”. Відповідно виправити її вдасться тільки завдяки максимальній концентрації душевних зусиль усього загалу вірян, а не лише обраних праведників. Оскільки ця справа є дуже важкою, вигнання обраного народу продовжується тривалий час.

Поряд з наведеним вище в повчаннях р. Цві Гірша наявне суттєво відмінне пояснення тривалості періоду вигнання обраного народу.

«Відомо зі святих книжок, у чому суть подовження вигнання на так багато років. Сказано в Талмуді та святому Зогарі, що перед приходом месії цадики нашого прийдуть злидні передмесіанської доби. Численні страждання та великі муки с усіх боків. Але це все буде так, лише якщо визволення відбудеться в час, вказаний у святому Зогарі. З цієї причини Милосердний Батько, благословенне Його Ім’я, затримав визволення [свого народу] дотепер. Чекати його доводиться більше заздалегідь встановленого часу. Щоб не було більше злиднів передмесіанської доби та страждань. “І в милосерді великому зберу Я тебе” (Іс. 54:7)... І тому порада [вірянам] тепер благи про прихід месії просто зараз і щоб він не відкладався більше. І завдяки цьому буде визволення через милосердя» [Sapira Tsvi Girsh 1999a, 196].

Згідно з доктриною, поширеною в численних текстах рабинської письменності, напередодні появи царя месії на світ чекає велика кількість всіляких бід та катастроф: стихійні лиха, жахливі війни, голод, хвороби тощо. Однак наш автор підкреслює, що все це стосується періоду, межею якого є час визволення, проголошений святою книгою Зогар. Цю авторитетну працю традиція приписує видатному мудрецю II ст. н. е. р. Шимону Бар-Йохаю. Проте, на думку сучасних дослідників, він був написаний групою авторів, які жили наприкінці XIII – у першій половині XIV ст. [Liebes 1993, 85–139; Meroz 2018]. У згаданій книзі не наводиться чітких дат появи царя месії, але там містяться численні натяки щодо термінів цієї видатної події, які вказують на роки, більш-менш близькі до гіпотетичного часу написання Зогару. На думку нашого автора, свята книга не помиляється, проте Всесвіт підкоряється певним законам. Якщо б визволення євреїв відбулося в терміни, вказані у згаданому сакральному тексті або раніше, то на світ чекали б випробування передмесіанської доби. Тому Господь ухвалив рішення звільнити свій народ пізніше, коли всіляких негараздів можливо буде уникнути. У цьому разі мукачівський ребе спирається на добре відомі в хасидському середовищі праці візантійських кабалістів та Мойсея Київського, згідно з якими в різні періоди історії долю світу визначають різні сфірот [Kushnir-Oron 1980, 20]. Якщо ми маємо час панування суду (Дін), все буде відбуватися за його суворими вироками. Але в добу домінування милосердя (Хесед) не варто боятися жодних проблем. Такий стан справ дає змогу р. Цві Гіршу стверджувати, що, відповідно до поточного стану справ, визволення є принципово можливим будь-якої миті і жодних принципових перешкод для цього не існує. Ця концепція, хоча вона й має опору в певних сакральних текстах, безперечно, є з погляду рабинської спільноти доволі радикальною. Її автор наполягає, що ми вже зараз живемо в нову всевітню еру, тоді як згідно з традицією вона має настати лише в майбутньому. Проте мукачівський ребе на цьому не зупиняється. В іншому місці він стверджує, що така ситуація була завжди і, відповідно, спільнота вірян може в будь-який час здобути визволення.

“Відомо, що усі страждання і митарства передмесіанської доби, які ми переживаємо, відбуваються тому, що кожне покоління, у дні якого не було відбудовано храм, судиться, ніби він був зруйнований у його дні. Тому ми зобов’язані офірувати душі, і особливо цадіки, що є в поколінні, мають офірувати душі свої Господу Благословенному, і від тієї миті не буде більше митарств передмесіанської доби” [Sapira Tsvi Girsh 1999a, 296].

З наведеного уривку випливає, що будь-яке покоління мало можливість увійти до нової ери, однією з найголовніших подій якої є відбудова Єрусалимського храму. Мова не йде про якусь особливу добу панування милосердя. Пробудити його можливо завжди. У цьому тексті також наявний чіткий натяк на те, що не існує якихось там особливих випробувань передмесіанської доби. Весь час, проведений єврейським народом у вигнанні, є періодом страждань, що передують часу визволення. В іншому місці наш автор висловлює цю позицію відкритим текстом: “Усі біди, які ми переживаємо в цьому вигнанні, є біди передмесіанської доби” [Sapira Tsvi Girsh 1999b, 879]. Відповідно початок визволення віщує не страждання, а навпаки – завершення вищезгаданих випробувань.

Отже, наведені матеріали свідчать про наявність у проповідях мукачівського ребе трьох концепцій, що суперечать одна одній, щодо тривалості вигнання та шляхів визволення з нього: 1. Необхідність зібрання іскор розпорошеного по світу божественного світла. Цей процес об’єктивно займає багато часу; 2. Протягом тривалого періоду історії людства процес визволення об’єктивно мав супроводжуватися великими лихами та стражданнями. Тому Милосердний Господь свідомо відкладав появу месії до часів, коли спасіння народу божого може відбутися в легкий, приємний спосіб; 3. Визволення єврейського народу, а разом і богоугодне перетворення

світу могли б відбутися будь-коли і залежать лише від людських зусиль. Кожне покоління, яке не змогло досягти вказаної мети, карається за це, бо воно в такий спосіб вчинило колективне прогрішення. Остання доктрина, по суті, проголошує принцип безперервної революції. Жодних поважних причин відтермінування її здійснення, власне, не існує. Визволення теоретично могло відбутися, починаючи з перших років після руйнації Єрусалимського храму.

Проте всі згадані суперечності стосуються лише історичного минулого. У наш час процес зібрання занепалих іскор близький до завершення, а доба обов'язкових передмесіанських випробувань позаду. Отже, ніщо не заважає боротися за визволення кожної миті. Такий стан справ занурює богоугодну визвольну боротьбу в ситуацію повсякденного життя хасидської громади, де кожна форма активності вірянина в той чи інший спосіб пов'язується з керівною роллю цадика. Наприклад, р. Цві Гірш зазначає, що задля визволення полонених часток передвічного світла “кожний має працювати з іскрами, що пов'язані з його нижньою душею (нефеш), духом (руах) та верхньою душею (нешама)” [Sapira Tsvi Girsh 1999a, 186]. Такий стан справ, очевидно, вимагає від кожного вірянина брати щонайактивнішу участь у згаданій діяльності з виправлення світу. Але водночас наш автор підкреслює:

“Іскри, які впали у глибину безодні, можливо піднести лише завдяки великому цадіку, який [під час святого служіння] офірує душу свою... але цим може займатися лише досконалий цадик. Бо існує велика небезпека [що той, хто цим займається] сам упаде, боронь Боже... Бо там, у великій безодні, серед сил темряви (кліпот) лише великий цадик зможе себе захистити та піднятися догори” [Sapira Tsvi Girsh 1999a, 303]. “Згідно з ученням луріанської кабали, частки божественного світла переважно впали у велику безодню, де панують сили зла” [цит. за: Tishby 1984, 24–38].

Водночас вони також розсіяні по різних речах цього світу. У творах фундаторів хасидизму зазвичай увага приділяється саме іскрам, що перебувають у довколишній реальності [Коуфман 2008, 121–125].

Проте наш автор звертається до класичних кабалістичних джерел і в такий спосіб доводить абсолютну незамінність цадика у справі піднесення часток світла. Лише досконалий праведник може спуститися у велику безодню і піднятися звідти без шкоди для себе. Пересічна, навіть дуже благочестива, людина приречена занести там свою душу. А без визволення іскор прихід месії є принципово неможливим. Такою є ситуація з роллю цадика у справі визволення, якщо ми апелюємо до першої концепції наближення майбутньої світлої ери. Що стосується другої і третьої, де вказана мета може бути досягнута будь-коли завдяки скеруванню усіх зусиль душі вірянина на справу святого служіння, то там, як сказано в наведеному вище уривку, “Ми зобов'язані офірувати душі, і особливо цадика, що є в поколінні, мають офірувати душі свої Господу Благословенному, і від тієї миті не буде більше митарств передмесіанської доби”. Отже, докладати зусиль мають усі, але для успіху загальної справи особливо важливим є внесок цадиків.

У повчаннях другого мукачівського ребе чимала увага приділяється концепції, згідно з якою не лише нині живі цадика, а й ті, що давно відійшли у кращий світ, дбають про наближення месіанської доби. Характерними прикладами цього є такі вислови:

“Будівництво 3 храму буде здійснено батьком Яковом, про що повчають мудреці наші, кажучи, що Яків називається домом¹². І виходить, що, поки тягнеться вигнання, переживає Яків, батько наш, страждання від палкого бажання відбудувати свій дім... Тому, навіть якщо не заслужить Ізраїль визволення, бо не виправить свої гріхи, буде підстава змилостивитися над батьком Яковом. Тому що постане питання, чого йому так тяжко страждати внаслідок затягування вигнання” [Sapira Tsvi Girsh 1999b, 758]. “Авраам, батько наш, людина милосердна, завжди виправдовує синів Ізраїлю. Як сказано в мідраші Ейха і трактаті Менахот, Авраам волав і ридав під час руйнування Єрусалимського храму.

Також і щодо майбутнього визволення не варто нам впадати у відчай. Бо напевне Авраам, батько наш, не відпочиває і не мовчить і пробуджує милосердя до нас, поки не зглянеться Господь і не подивиться на нас із небес” [Sapira Tsvi Girsh 1999b, 768].

Як ми вже бачили раніше, у проповідях р. Цві Гірша, за прикладом багатьох хасидських лідерів, прабабуки єврейського народу зображуються першими цадиками. Всі напрямки їхньої діяльності є взірцем для очільників спільноти вірян у майбутньому. Це стосується і текстів, наведених вище. Завдяки старанням Авраама та Якова народ буде визволений навіть у разі, якщо власних заслуг певного покоління не вистачить. Те саме відбудеться і завдяки зусиллям видатних лідерів хасидів минулого. Отже, роль цадиків у цій справі є абсолютно вирішальною. Цікаво зазначити, що син нашого автора, третій мукачівський ребе Хаїм Елазар Шапіра, оплакуючи свого покійного батька, казав: “На тому світі заверши те, на що були спрямовані служіння твоє та очікування твоє. Пробуди милосердя на весь Ізраїль, щоб він удостоївся приходу месії незабаром у наші дні” [цит. за: Каhana 1998, 44]. Проте такий стан справ не означав, що громада може розслабитися і перекласти всі справи на цадика. Р. Цві Гірш постійно підкреслює можливість та необхідність робити свій внесок у загальну справу всім і кожному. Показовим із цього погляду є такий вислів: “Ізраїль звільняється з вигнання лише завдяки вивченню Тори. А той, хто не є мудрим і здатним до навчання, може привести до нас месію цадика нашого завдяки проголошенню псалмів” [Sapira Tsvi Girsh 1999b, 762]. Цікаво, що в добу виникнення хасидизму саме молитви вважалися головним складником служіння Всевишньому [Jacobs 1993, 17–35; Idel 1995, 149–171]. Представники традиційного рабинізму часто закидали послідовникам Бешта нехтування головним обов’язком благочестивого єврея – вивченням Тори [Wilensky 1970]. Але р. Цві Гірш належить до тих лідерів хасидизму, які намагаються якомога щільніше поєднати ідеї свого руху з цінностями, освяченими віками. Відповідно він проголошує вивчення сакральних текстів головним засобом підготовки світу до приходу месії. Водночас наш автор, віддаючи належне звичаям хасидів, визнає, що малоосвічені люди також роблять важливу справу, наближаючи майбутнє завдяки читанню псалмів. Хоча тут, зрозуміло, йдеться вже не про найважливіше сакральне дійство, а про обов’язок кожного допомагати здійсненню омріяної мети відповідно до своїх можливостей.

Важливим аспектом повчань другого мукачівського ребе є концепція залежності обставин майбутнього визволення від якості та інтенцій, з якими віряни виконують заповіді. Згідно з його поглядами, ми живемо в добу, коли прихід месії не має супроводжуватися бідами та катастрофами. Проте такий стан справ є не остаточно запровадженою небесною владою реальністю, а лише принциповою можливістю. Остаточне визначення майбутньої долі залежить від зусиль людини. Зважаючи на це, р. Цві Гірш постійно пояснює важливість виконання приписів святого закону з максимальною душевною віддачею та розумінням їхнього таємного сенсу. Саме завдяки цьому вдасться уникнути тяжких випробувань та легко увійти в царство боже на землі. Ось характерний приклад численних висловів такого типу:

«“Сурми у великий шофар задля звільнення нашого”, – на перший погляд незрозуміло яке значення має, чи визволить нас Господь Благословенний за допомогою сурмлення в шофар або без нього, як це було під час виходу з Єгипту та в решті вигнань, з яких нас визволили без сурмлення в шофар. Згідно з ученням Арізала, сурмлення в шофар пробуджує божественну якість істини (emet), яка є сьомою якістю серед тринадцяти якостей милосердя Господнього... Тому завдяки сурмленню в шофар ми заслужимо, що визволення відбудеться без митарств передмесіанської доби» [Sapira Tsvi Girsh 1999b, 749].

Отже, у минулому євреї звільнялися з вигнань, не знаючи великої таємниці, яку відкрив видатний кабаліст XVI ст. р. Ісак Лурія Ашкеназі (Арізаль). Тому визволення супроводжувалися чималими бідами. Але згаданий великий містик оголосив, що

виконання заповіді сурмлення в порожнистий ріг (шофар) пробуджує божественне милосердя. Завдяки цьому, якщо вірянин спрямовує усі свої розумові та душевні устремління на думку, що внаслідок цього не буде ніяких лих у час приходу месії, то саме так насправді все невдовзі й відбудеться. У такий спосіб мають діяти всі віряни, незалежно від свого статусу. Проте і в таких загальних повчаннях щодо якості і змісту духовної практики громади, скерованої на месіанське визволення, наш автор не забуває час від часу нагадувати всім та кожному дбати про цадика.

“Суть смерті цадиків полягає в тому, що вони спускаються, щоб підняти із собою іскри, які поглинуті там, у безодні сил темряви... Тому перед остаточним виправленням месії сина Давида має месія син Йосипа померти, щоб підняти святі іскри, які поглинуті внизу, в осередку зовнішніх щодо сил світла, і зовнішні вчепилися в них... Але є можливість підняти іскри не завдяки смерті цадиків, а внаслідок благодійності (цдака). Цдака рятує від смерті” [Sapira Tsvi Girsh 1999a, 114].

У наведеному уривку проповіді використовується гра слів. Назва пожертви на благодійність (цдака) співзвучна з назвою досконалого праведника, який керує громадою (цадик). Коли віряни з усвідомленням таємної значущості свого діяння офірують гроші на благодійність, вони в такий спосіб рятують життя свого лідера. Обов'язком цадика є занурення в безодню сил зла задля визволення полонених часток божественного світла. Саме внаслідок цієї тяжкої боротьби вони зазвичай помирають. Цю ситуацію, що регулярно відтворюється в повсякденному релігійному житті, р. Цві Гірш у нашому випадку вдало поєднує зі справою месіанського визволення. Річ у тому, що, згідно з ученням юдаїзму, натяки на яке зустрічаються вже в біблійних текстах, появи визволителя месії сина Давида буде передувати поява месії сина Йосипа. У Талмуді сказано, що його буде вбито і справу спасіння завершить нащадок Давидів (Sukot 52a). Отже, рятівникові-переможцю має прокласти шлях рятівник-страждалець. Це вчення поділяли численні рабинські авторитети. Проте р. Ісак Лурія, за свідченням його учнів, закликав молитися за те, щоб месія син Йосипа не помер (Haum Vital. Pri ets haum. Shaarey ha-Amida). Такий підхід цілковито відповідав вченню другого мукачівського ребе про звільнення без будь-яких бід. Завдяки старанням вірян великий цадик покоління, що з'явиться в майбутньому, уникне смерті в нерівній боротьбі, що очікує на нього. Отже, великого лиха початку доби спасіння не відбудеться. Але причини цього порятунку ті самі, що й подовження життя лідера хасидів його послідовниками в сучасному світі. Завдяки такому поєднанню вчення про залежність цадика від громади досягає концептуального завершення та нового виміру переконливості. Минуле, сучасність та майбутнє зв'язуються в єдиний вузол.

Висновки

Якщо підсумувати все вищесказане, то загалом про вчення р. Цві Гірша щодо стосунків цадика з громадою можна сказати таке.

Як і багато інших очільників пізнього хасидизму, наш автор намагається містичну духовну практику якомога більше зосередити не на об'єктах зовнішнього світу, а на приписах священного закону та зумовленому ними релігійному ритуалі. Водночас завдяки вказаній спрямованості майже всі аспекти богослужіння стають знаряддям осмислення історії єврейського народу, обґрунтування наявного в хасидській спільноті владоустрою, підтримки наявної системи відносин у громадах та боротьби за побудову ідеального царства вищої справедливості. Отже, проповіді, присвячені питанням виконання заповідей, стають тим простором, де розгортаються теоретичні засади історико-політичної думки та інструкції щодо їхнього практичного виконання. Насамперед ідеться про підтримку балансу у відносинах між цадиком та громадою його послідовників.

На думку другого мукачівського ребе, цадик у змозі самостійно виконати всі обов'язки громади вірян перед Господом та забезпечити в такий спосіб пов'язаних з ним людей всілякими матеріальними благами, дарованими небесами. Проте, з іншого боку, тривалість життя лідера залежить від благочестя громади та її віри у свого наставника. Між впливом цадика на божественну плерому та впливом послідовників на нього самого простежуються чіткі паралелі. Такий стан справ існував із часів праотців єврейського народу.

Що стосується майбутнього, то, згідно з поглядами р. Цві Гірша, ми живемо в добу, коли пророкованих Біблією та середньовічними містиками страждань передмесіанського часу можливо уникнути. Перемога царства добра та справедливості може відбутися легко, без зайвих випробувань. Проте це своєю чергою залежить як від самовідданого служіння цадиків, так і належних зусиль громади. Саме завдяки їм має бути врятовано життя великого цадика месії сина Йосипа. Отже, саме суцільна відданість владі сучасних праведних лідерів забезпечує світле майбутнє.

Вчення другого мукачівського ребе є яскравим взірцем хасидської думки початку ХХ ст. Його вивчення має суттєвою мірою допомогти в дослідженнях розвитку сучасних історичних та суспільно-політичних поглядів лідерів цього релігійного руху.

¹ Хасидський двір – осередок хасидського руху, який є резиденцією певного цадика. Більшість його послідовників мешкають в інших місцях і мають кілька разів на рік відвідувати свого лідера.

² Автором цього тлумачення згідно з традицією є один із фундаторів хасидизму р. Дов Бер Магід з Межиріча.

³ Поєднання (ехудім) – духовна практика, спрямована на поновлення єдності у світі сфірот. Здебільшого йдеться про повернення Шехіни до її небесного нареченого. Виконання цієї практики полягає в тому, що людина під час богоугодної справи має проголошувати, що вона робить її задля поєднання зазначених вищих сутностей. Водночас усі душевні сили мають бути скеровані на виконання цього завдання. На думку авторитетних кабалістів, єднання має здійснюватися переважно під час виконання заповідей. Засновники хасидизму вважали за можливе робити це під час звичайних побутових справ. Див.: [Fine 1997, 64–98; Waks 2006, 149, 163; Koymfan 2008, 27–28].

⁴ Кавана – внутрішній роздум, яким супроводжується певний акт святого служіння. У єврейській містиці зазвичай мова йде про скерування свідомості на прихований сенс діяння, який полягає у взаємодії людини із сутностями божественного світу.

⁵ Згідно із вченням луріанської кабали, на початку створення Всесвіту посудини, у яких за вищим задумом мало перебувати передвічне божественне світло, не витримали його сили і розбилися на друзки – іскри, які впали в нижчі шари буття [Tishby 1984, 52–61, 204–227; Sholem 2004, 332–333].

⁶ Адмор – аббревіатура слів: адонейну морейну ве-рабейну (господар наш, вчитель наш та рабин наш). Назва лідера хасидського руху. Синонім слова “цадик” у цьому сенсі.

⁷ Шофар – порожнистий баранячий ріг, у який сурмлять під час літургії Нового року (Рош га-Шана).

⁸ У єврейській традиції офіруванням душі зазвичай називається вчинок людини, яка в часи переслідувань віддає життя, щоб не порушити приписи божественного закону або за сумлінне виконання заповідей. У містичній літературі використовується для опису переживання стану найвищого самозречення при здійсненні святого служіння.

⁹ У рабинській письменності існує традиція зображати архангела Міхаеля як первосвященника небесного Храму. У зв'язку з цим у коментарі до Талмуду, відомому під назвою Тосафот, обговорюється питання, які жертви він приносить. Згідно з однією версією, йдеться про вогняних овець, згідно з другою – про душі праведників (Minahot 10a).

¹⁰ Йдеться про визволення єврейського народу з вигнання, яке має здійснитися в майбутньому згідно з біблійними пророцтвами.

¹¹ Із другої половини XIII ст. в єврейській містиці починає домінувати концепція трьох складників душі: нефеш, руах і нешама. Нефеш вважається нижнім рівнем душі, що безпосередньо взаємодіє з тілом. Нешама є вищою силою душі, яка забезпечує розумову діяльність. Руах (дух) виступає в ролі сполучної ланки між ними. Він наділяє людей даром мовлення [Tishby 1971b, 11–26; Idel 1996, 131].

¹² У сакральних текстах юдаїзму словосполучення “дім Якова” широко використовується як назва єврейського народу. У цьому разі наш автор обіграє цю ситуацію, стверджуючи, що прабатько Яків називається домом.

REFERENCES

- Altmann A. (1983), *Panim shel Yahdut*, Hotsaat Am Oved, Tel-Aviv. (In Hebrew).
- Dov Ber mi-Mezhircz (2004), *Magid dvarav le-Yaaqov*, Otsar ha-Hasidim, Brooklin, New York. (In Hebrew).
- Dresner S. H. (1960), *The Zaddik: An Inspired Study of the Mystical Spiritual Leader of Eighteenth-Century Hasidism*, Abelard-Schuman, New York.
- Dubnov S. (1960), *Toldot ha-hasidut*, Dvir, Tel Aviv. (In Hebrew).
- Elior R. (1987), “HaBad: The Contemplative Ascent to God”, in A. Green (ed.), *Jewish Spirituality*, Vol. 2: From the Sixteenth-Century Revival to the Present, Crossroad Publishing, New York, pp. 157–205.
- Elior R. (1993), *The paradoxical ascent to God: The Kabbalistic Theosophy of Habad Hasidism*, State University of New-York Press, New York.
- Etkes I. (1998), *Tnuat ha-Hasidut be-reshita*, Misrad ha-betahon Hotsaa le-Or, Tel-Aviv. (In Hebrew).
- Etkes I. (2000), “Ha-Zadik: zikat gomlin beyn dfus hevratit le-meshna reayonit”, in *Be-Maagaley Hasidim*, Jerusalem, pp. 287–297. (In Hebrew).
- Fine L. (1997), “The Contemplative Practice of Yehudim in Lurianic Kabbalah”, in A. Green (ed.), *Jewish Spirituality*, Vol. 2: From the Sixteenth-Century Revival to the Present, Crossroad Publishing, New-York, pp. 64–98.
- Idel M. (1996), *Golem: Masorot magiyot u mistiot be-yahdut al yetsirat adam mlakhuty*, Schocken, Jerusalem and Tel-Aviv. (In Hebrew).
- Idel M. (1995), *Hasidism, Between Ecstasy and Magic*, State University of New York Press, New York.
- Jacobs L. (1993), *Hasidic Prayer*, Littman Library of Jewish Civilization, London.
- Kahana D. (1998), *Toldot Rabeynu*, Hotsaat Emet Or Torah Munkatsh, New York. (In Hebrew).
- Green A. (1987), “Typologies of Leadership and the Hasidic Zaddiq”, in A. Green (ed.), *Jewish Spirituality*, Vol. 2: From the Sixteenth-Century Revival to the Present, Crossroad Publishing, pp. 127–156.
- Green A. (1989), *Devotion and Commandment. The faith of Abrahim in the Hasidic Imagination*, Hebrew Union College Press, Cincinnati.
- Hallamish M. (2000), *Ha-Qabbalah be-tfila be-hlakha u be-minhag*, Hotsaat Universita Bar-Ilan, Ramat Gan. (In Hebrew).
- Koifman Ts. (2008), *Be Kol darkeha dahu: Tfisat ha-elohut ve-ha-avoda be-geshmiut be-reiya ha-hasidut*, Hotsaat Universita Bar Ilan, Ramat Gan. (In Hebrew).
- Kushnir-Oron M. (1980), *Ha-Pliya ve-ha-Kana -yasodot ha-kabala she-bahem emdatam hadatit hevratit ve-derkh ezuvam ha-sifrutit*, Hibur le-shem kabalat ha-toar doktor le-pilosofiya, Jerusalem. (In Hebrew).
- Liebes Y. (1993), *Studies in the Zohar*, State University of New Yourk Press, Albany.
- Liebes Y. (1994), “Zohar va-Eros”, *Alpaim*, No. 9, pp. 67–117. (In Hebrew).
- Loewenthal N. (1990), *Communicating the Infinite: The Emergence of the Habad School*, The University of Chicago Press, Chicago.
- Meroz R. (2018), *Ha-Biografiya ha-ruhanit shel Rasby, diyun be-yasodot tekstualim shel sefer ha-Zohar*, Mosad Byalik, Jerusalem. (In Hebrew).
- Nigal G. (1999), *Mehkarim be-hasidut*, In 2 vol., Vol. 1, Jerusalem. (In Hebrew).
- Rapoport-Albert A. (1991), “God and the Zaddik as the Two Focal Points of Hasidic Worship”, in *Essential Papers on Hasidism*, New York University Press, New York, pp. 296–325.

- Rapoport-Albert A. (1997), "Hasidism after 1772: Structural Continuity and Change", in A. Rapoport-Albert (ed.), *Hasidism Reappraised*, Liverpool University Press, pp. 76–140.
- Sapira Tsvi Girsh (1964), *Beer le-hay rei*, s.n., Jerusalem. (In Hebrew).
- Sapira Tsvi Girsh (1999a), *Tiferet banim*, In 2 vol, Vol. 1, Emes Publishing, Jerusalem. (In Hebrew).
- Sapira Tsvi Girsh (1999b), *Tiferet banim*, In 2 vols, Vol. 2, Emes Publishing, Jerusalem. (In Hebrew).
- Sholem G. (2004), *Osnovnyye techeniya v evreyskoy mistike*, Gesharim, Jerusalem and Moscow. (In Russian).
- Tishby I. and Dan J. (1965), "Torat ha-hasidut ve-sifruta", in *Hebrew Encyclopaedia*, Vol. XVII, pp. 770–822. (In Hebrew).
- Tishby I. (1971a), *Mishnat ha-zohar*, in 2 vols, Vol. 1, Mosad Bialik, Jerusalem. (In Hebrew).
- Tishby I. (1971b), *Mishnat ha-zohar*, in 2 vols, Vol. 2, Mosad Bialik, Jerusalem. (In Hebrew).
- Tishby I. (1984), *Torat ha-ra ve-ha-klipa be-qabbalat ha-Ary*, Magnes, Jerusalem.
- Turov I. V. (2007), "Istoriosofiya rannego khasidizma", *Skhodoznavstvo*, Issue 37, pp. 149–165. (In Russian).
- Waks R. (2006), "Ehud be-dibur ezel ha-Besht u-mamshikhey darko", *Daat*, No. 57–59, pp. 143–164. (In Hebrew).
- Weiss J. (1974), *Mehqarim ha-hasidut Braslav*, Mosad Bialik, Jerusalem. (In Hebrew).
- Weiss J. (1997), *Studies in Eastern European Jewish Mysticism*, Littman Library of Jewish Civilization, London.
- Wilensky M. (1970), *Hasidim u-mitnagdim*, in 2 vols, Mnocad Byalik, Jerusalem. (In Hebrew).
- Wolfson E. (1997), "Walking as a Sacred Duty: Theological Transformation of Social Reality in Early Hasidism", in A. Rapoport-Albert (ed.), *Hasidism Reappraised*, Liverpool University Press, pp. 180–207.

I. B. Туров

Вчення р. Цві Гірша Шапіри про владу цадиків та їхню роль у наближенні месіанського визволення єврейського народу

Другий мукачівський цадик р. Цві Гірш Шапіра є малодослідженою науковцями постаттю серед лідерів хасидів кінця XIX – початку XX ст. Проте його вчення мало чималий вплив на розвиток сучасної хасидської думки. На відміну від фундаторів хасидизму, увага цього ребе була скерована переважно на тлумачення священного закону та релігійного ритуалу. Водночас майже всі аспекти богослужіння переосмислюються в його творах як знаряддя осмислення історичної долі єврейського народу та обґрунтування наявного в хасидській спільноті устрою влади. На думку р. Цві Гірша, необмежена влада цадика над своїми послідовниками визначається його спроможністю самостійно виконувати всі обов'язки громади вірян перед Господом. Завдяки своєму служінню досконалий праведник підтримує належний лад у вищих світах. Але, з іншого боку, тривалість життя лідера залежить від благочестя громади та її віри у свого наставника. Між впливом цадика на божественну плерому та впливом послідовників на нього самого простежуються чіткі паралелі. Такого роду роздуми поєднуються в нашого автора з повчаннями про шляхи майбутнього визволення єврейського народу. Згідно з поглядами другого мукачівського ребе, ми живемо в добу, коли можливо уникнути пророкованих Біблією та середньовічними містичами страждань передмесіанського часу. У наші дні будь-які трагічні події перестали бути необхідною передумовою перемоги царства добра та справедливості. Проте реалізація вказаної можливості залежить як від самовідданого служіння цадиків, так і від належних зусиль громади. Саме завдяки їм має бути врятоване життя великого цадика месії сина Йосипа, який, згідно з талмудичними оповіданнями, має загинути задля порятунку єврейського народу. Отже, саме суцільна відданість владі сучасних праведних лідерів у найкращий спосіб забезпечує майбутнє визволення. Вчення р. Цві Гірша відчутно вплинуло на погляди його славнозвісного сина р. Хаїма Елазара Шапіри.

Ключові слова: р. Цві Гірш Шапіра, хасидизм, цадик, релігія, історія, політика, месіанізм, єврейська громада

Стаття надійшла до редакції 20.01.2023